

Rauhankasvatus – kirjallisuusvinkkejä peruskoululaisille

*”Sotien syynä on puhumattomuus ja taitamattomuus kuunnella toisiamme.”
– Pikkuhirviö Katri Kirkkopellon kuvakirjassa ”Hirmuista koulupäivää, hirviö”*

Tietokirjoja:

ABC: ensiaskeleet rauhankasvatukseen. Rauhankasvatusinstituutti (2007)

Avaus rauhan- ja ihmisoikeuskasvatuksen teemoihin. Myös verkkojulkaisuna: <http://abc.rauhankasvatus.fi/>

Gruen, Arno: Tahdon maailman ilman sotaa. Like (2008)

Väkivallattoman maailman manifesti on suunnattu erityisesti nuorille, mutta se puhuttelee monenikäisiä. Miksi ajatukselle väkivallattomasta maailmasta naureskellaan? Miksi unelmaa rauhanomaisesta rinnakkainelosta pidetään lapsenomaisena illuusiona? Miksi rauhanmarssijoille hymyillään alentuvasti?

Niinimäki, Reijo: Minne käynkin maailmassa. SRK (2015)

Koskettava tositarina pienen sotalapsen vaiheista, vaikeuksista, peloista ja yksinäisyydestä Ruotsissa. Aluksi kaikki on pelottavaa, ja koko maailma tuntuu arvaamattomalta. Vähitellen uusi kieli ja uudet ihmiset tulevat kuitenkin tutuiksi. Mukana cd-äänikirja.

Verkkojulkaisuja:

Rauhantalkoot. Suomen YK-liitto (2002)

Sosiaalisen ja eettisen kasvatuksen aineisto eri-ikäisille lapsille ja varhaisnuorille ja heidän ohjaajilleen. Opas on vapaasti tulostettavissa verkkojulkaisuna: <http://www.rauhanliitto.fi/files/Rauhantalkoot2002.pdf>

Sodassakin on säännöt –materiaalipaketti. Suomen Punainen Risti (2009)

Materiaali tutustuttaa yläkoululaiset sodan oikeussäätöihin. Lisäksi siinä kerrotaan sodan vaikutuksista ja Punaisen Ristin avustustoiminnasta sota-alueilla. Koko materiaalipaketti ladattavissa joko yksissä kansissa tai yksittäisten oppituntien materiaalit lyhyiden esittelyjen kera: <https://www.punainenristi.fi/node/1358>

Tutkimusretkellä Euroopassa! Euroopan komissio (2014)

Vuosisatojen ajan Eurooppaa piinasivat sodat ja erimielisyydet. Kuitenkin tämän vanhan mantereen maat ovat viimeksi kuluneiden 60 vuoden aikana vihdoin lähentyneet toisiaan rauhan, ystävyuden ja yhtenäisyyden merkeissä rakentaakseen parempaa Eurooppaa ja parempaa maailmaa.

Vapaasti ladattava verkkojulkaisu: <http://bookshop.europa.eu/fi/let-s-explore-europe--pbNA0114598/>

Alakoululaisille:

Kuvakirjoja:

Bergström, Gunilla: Mikko Mallikas ja sisukas muurahainen. Tammi (2006)

Mikko Mallikkaalla on kiva kaveri, Hamdi, jonka kanssa voi leikkiä vaikka sotaleikkejä. Hamdin isä on ollut sodassa entisessä kotimaassaan, mutta ei halua kertoa siitä. Mieluummin hän kertoo kesken taistelujen kohtaamastaan pienestä muurahaisesta, joka paukkeesta huolimatta jatkoi sitkeästi rakennuspuuhiaan.

Bernadette: Varenka. Lasten keskus (2001)

Sodasta huolimatta Varenka ei halua lähteä pois kotoaan pakolaiseksi jonnekin muualle, vaikka taistelut lähenevät hänen taloaan koko ajan. Hän majoittaa muitakin ihmisiä kotiinsa, ja he rukoilevat Jumalaa auttamaan. Ihme pelastaa heidät sotilailta.

Kirkkopelto, Katri: Hirviuista koulupäivää, hirviö. WSOY (2006)

Hirviökoulussa opetellaan hirviöiden käytöstapoja – lähinnä epäkohteliaisuuksia. Pikkuhirviö on kuitenkin kotona oppinut toisenkinlaisia ajatuksia. Pikkuhirviö ystävystyy toisen erilaisen hirviön kanssa: Hoi Polloi on karvaton kasvissyöjä, ystävällinen ja kaiken lisäksi tyttö. Uuden ystävän myötä pikkuhirviö kuulee pakolaisuudesta ja sodan kauhuista.

Parr, Todd: Rauhakirja. Pieni Karhu (2008)

Mitä kaikkea rauha voi tarkoittaa? Rauha on esimerkiksi halaamista, ystävystymistä, musiikin kuuntelua ja naapurin auttamista. Rauha on puhdasta vettä ja sitä, että pizzaa riittää kaikille. Tämä hyväntuulinen kuvakirja auttaa keskustelemaan rauhasta pienempienkin lasten kanssa.

Rascal: Tinka. Basam Books (2013)

Tinka on pieni kissanpentu, jonka vanhemmat joutuvat lähettämään pienessä bambulaatikossa sodan jaloista meren aaltojen myötä toiselle rannalle. Lähes kaikki ihmiset joutuvat joskus kokemaan eron läheisestään, ja niinpä tämä kirja sopii ihan kaikille. Erityisen koskettava niille, joilla on adoptio-, sijoitus- tai maahanmuuttokokemuksia, tai joiden perheenjäsenet ovat joutuneet avioeron, sairauden, muuton tai sodan takia eron toisistaan.

Wikland, Ilon: Pitkä, pitkä matka. WSOY (1996)

Kuvakirja kertoo Ilon Wiklandin lapsuuden tarinan. Ensin hän lähtee koiransa kanssa isoäidin luokse maalle sotaan pakoon. Siellä sota ei näy joka hetki elämässä, vaan välillä kaikki on ihan hyvin. Sitten hän lähtee pakoon kokonaan toiseen maahan. Uudessa maassa on ensin vaikeuksia, mutta lopulta hän kotiutuu tädin luokse.

Kertomuksia, satuja, lastenromaaneja:

Janosch: Urhea pikku räätäli. WSOY (1988)

Sota-aiheinen muunnelma Grimmin sadusta. Isoisä kertoi sadun, jossa urhea pikku räätäli lyö seitsemän kärpystä yhdellä iskulla ja huijaa jättiläistä. Kun räätäli saapuu sotaan käyvänsä kuninkaan luo, tämä haluaa räätälin tappavan ihmisiä yhtä hyvin kuin kärpäsiä. Eräänä päivänä räätäli kohtaa työnsä jäljen: silpoutuneen ja verisen ystävänsä Elin. Kun räätäli kantaa ystävänsä halki maailman, haluavat ihmiset lopettaa sotimisen.

Kohonen, Laila: Noora ja Oolannin sota. Tammi (2005)

Kalastajaperheen Noora-tytön on aika lähteä pikkupiiaaksi, vaikka hän ei millään haluaisi. Kummitätinsä avulla Noora pääsee piikomaan leskieverstinna Maria Purpurin talouteen. Samaan aikaan Suomen yllä leijuu sodan uhka, ja lopulta engelsmannit rantautuvat lähistölle. Noora osoittaa suurta rohkeutta, hän ei jätä yksin huonokuntoista everstinnaa, joka kieltäytyy lähtemästä kotoaan. (4.–6.luokat)

Lipasti, Roope: Viikinkisolmu. WSOY (2015)

Vilja asuu meren äärellä, suojatulla Linnavuorella, aikana jolloin viikingit vielä kyntivät maailman meriä. Kylään hyökkäävät viikingit jättävät jälkeensä haavoittuneen pojan, jonka Vilja ja hänen ystävänsä Pekko pelastavat. Egil on vihollinen, mutta voiko hän silti olla myös ystävä? (4.–6.luokat)

Malmberg, Maarit: Aapeli ja sotaveteraani Reino. Minerva (2010)

Aapelin naapurissa on palvelutalo, jossa asuu sotaveteraani Reino. Aapelille selviää, että Reino on kotoisin Karjalasta ja että hän on ollut mukana Suomen sodissa. Monen pikkupojan lailla Aapeliä kiinnostavat Reinon sotakokemukset. Aapeli kyselee ja Reino vastaa tavalla, joka lapsen on helppo ymmärtää.

Malmberg, Maarit: Aapeli ja evakkomatka. Minerva (2011)

Karjalasta kotoisin oleva Reino kertoo Aapelille perheensä evakkomatkasta talvi- ja jatkosodan aikana. Aapeli saa kuulla, millainen oli Reinon perheen evakkotaival ja mitä Senja-siskolle ja perheen Tassu-koiralle tapahtui. Evakkous muutti jo vuosikymmeniä sitten tuhansien suomalaisten elämän. Tarina auttaa ymmärtämään tämän päivän maahanmuuttajia.

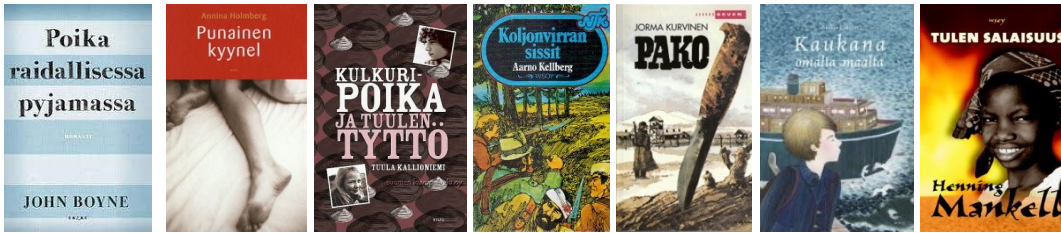
Niskanen, Vuokko: Hiekkalan lasten tarina. Gummerus (2006)

Hiekkalan lapset viettävät työn ja leikin täyttymiä päiviä kotona Karjalassa. Kun sota syttyy, he joutuvat jättämään kotinsa ja etsimään turvapaikkaa eri puolilta Suomea. Sodan varjossa eläminen on turvatonta ja pelottavaa, mutta lapsilla on omat ilonsa ja surunsa arjen seikkailuissa.

Sihvola, Seija: Tarinan taika : viestejä maailman lapsilta. Senergia (2008)

Kirja kertoo tarinan keinoin eri maiden elämästä, lapsen ja aikuisen kohtaamisesta, kasvamisesta, iloista ja suruista. Sopii alakouluikäisille kansainvälisyys- ja suvaitsevaisuuskasvatukseen, mutta myös muuhun oppimiseen.

Yläkoululaisille:

Boyne, John: Poika raidallisessa pyjamassa. Bazar (2006)

9-vuotiaan Brunon perhe muuttaa isän työn takia keskitysleirin liepeille Auschwitziin. Bruno ei oikein viihdy uudessa paikassa, ja alkaa aikansa kuluksi tehdä tutkimusretkiä lähiympäristöön. Bruno tapaa piikkilanka-aidan toisella puolella asuvan pojan ja ystävyystyy tämän kanssa. Poika lainaa Brunolle samanlaisen raidallisen pyjaman, jota itsekkin käyttää, ja niin Bruno livahtaa aidan ali lainavaatteissa... Kirjasta on tehty myös elokuva.

Holmberg, Annika: Punainen kyynel. WSOY (2000)

17-vuotias Elina lähtee interrail-matkalle Itä-Eurooppaan vuonna 1990. Pienessä Dubrovnikin kaupungissa Elina kokee elämänsä sävyttävimmän asian: hän rakastuu komeaan serbiin, Milaniin. Kun jäähyväisten aika koittaa, nuoret vannovat tapaavansa seuraavana kesänä. Pian kuitenkin tiedotusvälineet ilmoittavat suru-uutisen: Balkanilla on syttynyt sota.

Kallioniemi, Tuula: Kulkuri-poika ja tuulen tyttö. Otava (2005)

Miltä lapsesta tuntuu jättää rakas kotiseutu ja oma perhe, miten pelottavaa on joutua outoon ympäristöön kielitaidottomana ja ilman tuttua turvaverkostoa, millaista on varttua ja kokea ensirakkautensa sodan keskellä, miltä tuntuu tulla syrjityksi ulkonäön ja kielen perusteella? Kirjan tapahtumat pohjautuvat kirjailijan omien vanhempien vaiheisiin.

Kellberg, Aarno: Koljonvirran sissit. WSOY (1966, 2008)

Lassi on vasta 15-vuotias, kun hän saa isännän vallan ja vastuun. Isän piti vain lähteä kuljettamaan haavoittuneita sotureita, mutta sota tempaa hänetkin mukaan taisteluihin. Lassin koti Koljonvirran rannalla on Suomen sodan keskeisiä näyttämöitä: vuoroin omat joukot valtaavat heidän kotinsa, vuoroin kasakat. Kirja ilmestyi ensimmäisen kerran vuonna 1966, mutta sen realistiset kuvaukset sodan kauhuista ja ihmistä sodan keskellä ymmärtävä katsantokanta eivät ole vanhentuneet lainkaan.

Kurvinen, Jorma: Pako. Otava (1981, 2005)

Tositapahtumiin perustuva romaani kertoo Lapin sodan keväästä 1944. Paavo ja Matti ovat pilkkireissulla, kun vankileiriltä paenneet saksalaissotilaat ottavat heidät panttivangeiksi ja pakottavat opastamaan heidät Ruotsin rajalle. Konepistoolien edessä pojilla ei ole vaihtoehtoja.

Latvus, Sisko: Kaukana omalta maalta. WSOY (2011)

Eletään vuotta 1942 piiritetystä Leningradissa. Inkerinsuomalainen 13-vuotias Paavo on sisarusarjan vanhin ja näkee perheensä kanssa nälkää isän ollessa rintamalla. Eräänä aamuna äiti palaa leipäjonosta mukanaan järäyttävä tieto - heidät siirretään Siperiaan.

Mankell, Henning: Tulen salaisuus. WSOY (2008)

12-vuotias Sofia kokee rankan kohtalon sisällissodan runtelemassa Mosambikissa. Sofian perheestä kuolee isä, muut onnistuvat pakenemaan. Vähitellen perheen elämä vakiintuu uudessa kylässä. Kyläläisiä varoitetaan miinoista ja kehoitetaan käyttämään vain valmiita polkuja. Mutta kerran Sofia horjahtaa ja joutuu astumaan polun sivuun – ja silloin räjähtää!

Sofian tarina jatkuu kirjoissa Tulen arvoitus (2009) ja Tulen raivo (2010).

Rosoff, Meg: Poikkeustila. Otava (2005)

Kuvitelma siitä, miltä tuntuisi sota 2000-luvulla. Uusperheeseen sopeutumaton Daisy lähetetään tädin perheen luo Englantiin. Täti lentää Osloon luennomaan mahdollisesta sodasta, ja sitten alkaa tapahtua. Lontoossa räjähtää iso pommia ja täti ei pääse palaamaan kotiin. Tilanne pahenee nopeasti. Iso-Britannia miehitetään. Säännöstely alkaa, tietoliikennedyhteiset katkeavat, sähkökatkeavat, tunnelma kiristyy. Lopulta armeija ottaa tilan haltuunsa ja tytöt ja pojat lähetetään eri paikkoihin sijoitusperheisiin. Kaikilta sota vie jotakin, ja elämän jatkaminen sodan jälkeen on vaikeaa – mutta mahdollista.

Sepetys, Ruta: Harmaata valoa. WSOY (2011)

Vuonna 1941 Stalin on vallassa, ja Liettua on liitetty osaksi Neuvostoliittoa. Salainen poliisi kerää "maanpetteureita" kuolemanleireille; pian poliisi jyskyttää myös 15-vuotiaan Linan perheen ovea. Poliisi on vienyt jo yliopistolla työskentelevän isän, ja tästä alkaa Linan, pikkuveli Jonaksen sekä heidän äitinsä uuvuttava matka täyteen ahdetussa junassa halki Venäjän, kohti Siperiaa. Linan tarina antaa äänen tuhansille karkotetuille liettualaisille ja on samalla henkeäsalpaava selviytymistarina. Romaani perustuu kirjailijattaren oman suvun vaiheisiin Baltian neuvostomiehityksen aikana.

Thor, Annika: Saari meren keskellä. Tammi (2001)

Wieniläistyttöt Steffi ja Nelli lähetetään sotilapsiksi Ruotsiin. Muutos on järkyttävän suuri: ero vanhemmista ja tulo pienelle saarelle, jossa asuu vain muutamia kymmeniä ihmisiä. Outo kieli vaikeuttaa sopeutumista entisestään. 12-vuotias Steffi ymmärtää sodasta jo jonkin verran – senkin, että sotilapsen tulee olla kiitollinen ja vähään tyytyvä, pitää pintansa ja ahkeroida. Se on kuitenkin vaikeaa, kun samalla painaa koti-ikävä – ikävä omaa perhettä, kulttuuria ja elämäntyyliä, joka on voinut tuhoutua jo iäksi. Tyttöjen tarina jatkuu kirjoissa Lumpeenkukkalampi (2002), Meren syvyyksissä (2004) ja Avoimille vesille (2008).

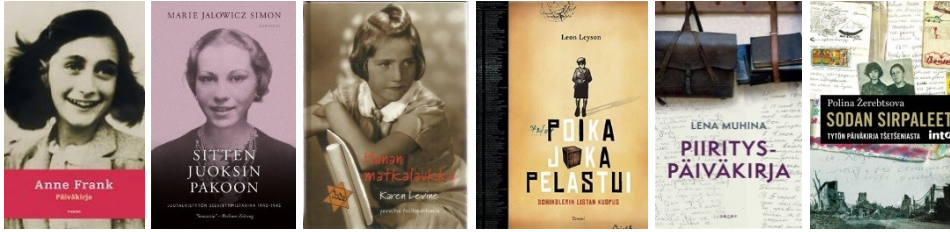
Tiainen, Marja-Leena: Alex ja pelon aika. Tammi (2006)

Miltä aivan tavallisesta nuoresta tuntuu, kun on pakko jättää kotimaa ja lähteä yksin pakolaiseksi? Neljätoistavuotiaan Alexin tarina alkaa kaukaisesta maasta, jossa poljetaan ihmisoikeuksia. Teos on ensimmäinen osa trilogiasta, joka kertoo Suomesta turvapaikkaa hakevista nuorista.

Zusak, Markus: Kirjavaras. Otava (2008)

Kiitetty kertomus sodasta lapsen silmin – kertojana kuolema! Natsi-Saksa toisen maailmansodan aikana on kova ja kylmä paikka, eikä kuolema ole koskaan ollut kiireisempi. Kuolema kohtaa pienen 9-vuotiaan Lieselin noutaessaan tämän pikkuveljen sielun. Kuolema vaikuttaa pienestä, yksinäisestä työstä niin paljon, että seuraa tämän elämää kasvattiperheessä sotavuosina. Lieselin karua elämää ilostuttavat varastetut kirjat. Kirjasta on tehty myös elokuva.

Elämäkertoja ja muistelmia isommille:

Frank, Anne: Päiväkirja : 12. kesäkuuta 1942 – 1. elokuuta 1944. Tammi (2002)

Ilmestynyt aiemmin nimellä "Nuoren tytön päiväkirja". Keskiviikkona, heinäkuun 8. päivänä vuonna 1942 kirjoitti 13-vuotias Anne Frank päiväkirjaansa: "On kuin koko maailma olisi kääntynyt ylösalaisin. Mutta olen hengissä, ja se on pääasia..." Yli kahden vuoden maanpako keskellä suurkaupunkia, vanhan talon "salaisessa siivessä" oli alkanut. Ja kun se päättyi elokuun neljäntenä 1944, oli seitsemällä piilopirtin kahdeksasta asukkaasta edessään vain tie kuolemaan. Anne Frank menehtyi Bergen-Belsenin keskitysleirillä maaliskuussa 1945.

Jalowicz Simon, Marie: Sitten juoksin pakoon : juutalaistytön selviytymistarina 1940–1945. Gummerus (2015)

Muistelmissaan Marie Jalowicz Simon kertoo, kuinka säilyi hengissä keskellä holokaustia. Hän ei aio seurata kiltisti Gestapon miehiä keskitysleirille, vaan päinvastoin "painuu maan alle" kotikaupungissaan Berliinissä. Viisi vuotta kestäneen pakoilunsa aikana hän saa apua ja turvaa tavallisilta saksalaisilta ihmisiltä. Sodan jälkeen Marie tekee ratkaisun, joka sekin on poikkeuksellinen: hän jää asumaan Saksaan.

Levine, Karen: Hanan matkalaukku. Majakka (2004)

Vuonna 2000 Tokiossa sijaitseva juutalaisvainoista kertova museo vastaanotti kuluneen matkalaukun. Sen kylkeen oli maalattu valkoisin kirjaimin: "Hana Brady, 9. toukokuuta 1931" sekä "Waisenkind" - saksan orpoa tarkoittava sana. Kuka oli Hana Brady? Mitä hänelle oli tapahtunut? Museon johtaja Fumiko Ishioka päätti ryhtyä selvittämään asiaa.

Leyson, Leon: Poika joka pelastui : Schindlerin listan kuopus. Tammi (2014)

Leon Leyson oli vain 10-vuotias, kun natsit valtasivat Puolan ja hänen perheensä pakotettiin Krakovan ghettoon. Uskomattoman tuurin, sinnikkyuden ja rohkeuden avulla poika selvisi natsien vainoista neljän muun perheenjäsenenä kanssa Oskar Schindlerin avulla.

Muhina, Lena: Piirityspäiväkirja. Bazar (2014)

16-vuotias Lena aloitti päiväkirjansa kirjoittamisen vain joitakin kuukausia ennen kuin Saksa piiritti Leningradin syyskuussa 1941. Lähes 900 päivää kestäneen eristyksen aikana kaupungissa kuoli yli miljoona siviiliä joko nälkään tai pommituksiin. Lena selviytyi hengissä, mutta joutui seuraamaan vierestä mm. oman äitinsä kuoleman.

Zerebtsova, Polina: Sodan sirpaleet : tytön päiväkirja Tšetšeniasta. Into (2014)

Polina oli 14-vuotias, kun toinen Tšetšenian sota alkoi vuonna 1999. Hän sai pommituksessa jalkaansa 16 sirpaletta ja joutui jäämään Groznyiin äitinsä kanssa. Kokemukset hän merkitsi päiväkirjaansa. Nuoren naisen tunteet vaihtuivat tarkkoihin kuvauksiin kaupungin piirityksestä, nälästä, pelosta ja surusta.

"Mitä, mitä ihmettä tämä sota hyödyttää?
Miksi ihmiset eivät voi rauhallisesti elää keskenään?
Miksi kaikki täytyy hävittää?"
– Anne Frank